

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з філософсько-світоглядних дисциплін Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України .  
Лист № 141/12-Г-250 від 02.07.2013  
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.*

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ  
«УРОКИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»  
для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів  
(1 година на тиждень, 35 годин)**

**Пояснювальна записка**

Завданнями Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, Концепції екологічної освіти України передбачено формування екологічно доцільної поведінки школярів. Одним із шляхів реалізації цих завдань є включення у систему загальної середньої освіти курсу за вибором «**Уроки для сталого розвитку**», що є складовою наскрізної системи шкільних предметів з освіти для сталого розвитку, які запроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах першого і другого ступенів.

Під сталим розвитком людства розуміють такий, що задовольняє його сучасні потреби, але не ставить під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольнити їхні потреби. У вирішенні цього завдання особливі надії покладаються на освіту. У березні 2005 року Україна стала однією з 55-ти країн, які підписали документ ООН «Стратегія освіти для сталого розвитку». Пропонований курс реалізує завдання освіти для сталого розвитку і забезпечує дотримання Україною відповідних міжнародних зобов'язань. Основна ідея «Уроків для сталого розвитку» полягає у реалізації у навчально-виховному процесі та житті учнів основних принципів сталого розвитку – забезпечення зрушень у їх звичках, поведінці та стилі повсякденного життя, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети й їх свідоме заощадження. Такий спосіб життя дітей і дорослих передбачає певні дії в домашньому господарстві, школі та місцевій громаді для:

- розумного споживання енергії та води;
- зменшення марних витрат сировини;
- зменшення викидання сміття;
- збільшення частки екологічних продуктів у щоденних покупках;
- зміцнення власного здоров'я тощо.

Основна ідея курсу полягає у реалізації у навчально-виховному процесі основних принципів сталого розвитку – забезпечення діалектичного взаємозв'язку між цінностями і поведінкою особистості; активності суб'єкта і поліпотребнісної мотивації до діяльності у відповідному напрямі; доступності завдань, що ставляться перед учнями; єдності змісту із повсякденним життям дітей. Він передбачає досягнення у звичках, поведінці та стилі повсякденного життя учнів змін, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети і їх свідоме заощадження. Курс спрямований на формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього.

Курс є складовою наскрізної системи шкільних предметів під назвою «Уроки для стійкого розвитку», що запроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах першого і другого ступенів.

Зміст і методика курсу розроблені у рамках міжнародного проекту «Освіта для стійкого розвитку в дії» української організації «Вчителі за демократію та партнерство» і шведської організації «Глобальний план дій» у партнерстві з Інститутом педагогіки НАПН України. Його методологічні засади ґрунтуються на поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів та ідей педагогіки «емпауермент», а саме:

- зміст навчання розроблено відповідно до актуальних і доступних для розуміння школярів початкової школи проблем ресурсозбереження і стабільної життєдіяльності;
- навчально-пізнавальний процес побудовано на засадах полісуб'єктної взаємодії та постійного зворотнього зв'язку;
- найважливішою складовою навчання є самостимулювання і мотивування учнів до висування ними особистісно і суспільно значущих цілей власної діяльності та їх реалізації, надання учням свободи вибору форм і способів цієї діяльності;
- навчально-пізнавальну діяльність учнів зосереджено на особистому ставленні і рішеннях учня щодо власного стилю життя і поведінки, які змінюються у контексті планетарних потреб людства;
- у побудові курсу передбачено системність та циклічну повторюваність у реалізації змісту, як у межах кожної теми, так і програми в цілому;
- як на уроках, так і у позаурочний час передбачається системна організація активної пошуково-дослідницької діяльності школярів;
- характерною особливістю змісту є міждисциплінарність, пов'язана із глобальністю і всебічністю стійкого розвитку як явища.

**Мета** курсу – сприяти забезпеченню стійкого розвитку особистості учня, його родини, громади, країни та всього людства через зміну власної поведінки та способу життя.

**Завданнями** курсу є створення умов для:

- засвоєння учнями знань про стійкий розвиток та шляхи його досягнення для свідомого вибору способу власного життя;
- усвідомлення учнями необхідності збереження глобальної рівноваги та причетності кожного до проблем навколишнього середовища та життя суспільства;
- організація дій учнів і вироблення моделей поведінки, що відповідають потребам стійкого розвитку;
- формування у них ставлення до проблем стійкого розвитку як особистісно важливих, пов'язаних із власною системою цінностей, а також бажання діяти у цьому напрямі.

Навчальний курс стосується способу життя учня у сфері повсякденного використання ресурсів (енергії, води, здоров'я, рослин, стосунків з іншими людьми, покупок та відходів).

Тому його головною особливістю є взаємозв'язок між уроком і життям учня та його родини.

На уроках учні лише отримують інформацію, необхідну для діяльності вдома, та обговорюють набутий ними практичний досвід. Однаково важливими є як урочна, так і позаурочна складові навчальної роботи. Досвід екологічних дій у домашньому господарстві інколи переноситься до школи, на пришкольну територію.

Курс викладається з використанням навчально-методичного комплексу, що складається із однойменного посібника для учнів та методичного посібника для вчителів.

### Структура та зміст програми

Курс розрахований на 35 годин навчального часу. За цей час опрацьовується 7 основних навчальних тем, 2 вступні та заключна.

Зміст навчального матеріалу	Всього годин	Вимоги до навчальних досягнень учнів
<b>Вступ</b> Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу. Тенденції сучасного розвитку	2	Учні /учениці можуть: <b>розповідати</b> про мету і зміст навчального курсу і про те, що очікується від нього/неї під час його

<p>людства.  Поняття «сталий розвиток». Взаємозв'язок між способом життєдіяльності людини і сталим розвитком. Сподівання і побоювання щодо власного майбутнього. Можливі рішення і дії. Представлення якісного аудиту.  Поняття екологічного сліду та способу його обрахунку.  Зміст та особливості курсу.  Наші основні ресурси – вода, повітря, енергія, земля (територія). Їх обмеженість і невідтворюваність.  Вимірювання власного впливу на навколишнє середовище. Як проводити домашні аудиту.  Створення екокоманд. Обов'язки та відповідальність кожного. Вибір теми. Планування діяльності.</p>		<p>вивчення;  своїми словами <b>визначати поняття</b> сталий розвиток, екологічний слід, невідновлювані ресурси;  <b>пояснювати</b>, які є екологічні проблеми своєї громади та людства у цілому, як вони пов'язані із стилем життя людей;  проводити дослідження власного стилю життя за допомогою аудиту.</p>
<p><b>Тема 1. Сміття</b>  Чому сміття – це проблема людства. Кількість сміття у власному домі. Як зменшити кількість сміття. Сортування сміття для подальшої переробки.  Вторинне використання паперу. Компостування. Друге життя старих речей. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо використання та економії ресурсів</p>	4	<p>Учні /учениці можуть:  <b>пояснювати</b>, чому сміття – це проблема людства, як пов'язана ця тема зі сталим розвитком, з власними уявленнями щодо майбутнього і способом життя людей;  <b>розповідати</b> про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власного району (місця проживання);  <b>досліджувати</b> кількість відходів у власній родині;  <b>планувати та виконувати</b> дії, спрямовані на зменшення відходів у власній родині;  <b>працювати</b> в малих групах  <b>проводити</b> інтерв'ю, документування і розрахунки і оцінку екологічних й економічних витрат, пов'язаних з вибором способу життя;  <b>мотивувати</b> себе й інших свідомо робити вибір життєвого стилю і змінювати поведінку.</p>
<p><b>Тема 2. Вода</b>  Скільки води потрібно людству для виживання?  Чиста вода – джерело виживання.  Скільки води витрачає твоя сім'я? Воду необхідно і можливо використовувати більш економно і ефективно: ідеї та практичні поради. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо використання водних ресурсів.</p>	4	<p>Учні /учениці можуть:  <b>пояснювати</b>, чому вода – це найважливіший ресурс та як пов'язана ця тема зі сталим розвитком, з власними уявленнями щодо майбутнього;  <b>розповідати</b>, які проблеми людства пов'язані з водою, які дії можна втілювати для збереження води;  <b>досліджувати</b> витрати води у власній родині;  <b>планувати та реалізовувати</b> дії із заощадження води у власному житті;  <b>висловлювати</b> своє ставлення до питань збереження води.</p>
<p><b>Тема 3. Енергія</b>  Проблеми, пов'язані з традиційними джерелами енергії. Як виміряти використання енергії? Скільки енергії використовує твоя сім'я? З'ясування рівня енергоспоживання домашніх електроприладів, правил експлуатації електроприладів. Енергозберезувальний спосіб життя. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо</p>	4	<p>Учні /учениці можуть:  <b>пояснювати</b>, чому використання енергії пов'язано зі сталим розвитком та з нашими уявленнями щодо майбутнього і способом життя людей;  <b>розповідати</b> про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власного району (місця проживання);  <b>досліджувати</b> витрати енергії власної родини;  <b>планувати та виконувати</b> дії, спрямовані на</p>

збереження й раціонального використання енергії.		заощадження енергії у власній родині; <b>мотивувати</b> себе та інших на збереження енергії
<b>Тема 4. Стосунки</b> Ти й твоє найближче оточення. Як ти взаємодієш з іншими людьми. Принципи ефективних стосунків. Конфлікти, їх причини та розв'язання. Добррозичливість – основа стосунків. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо стосунків з іншими людьми.	4	Учні /учениці можуть: <b>пояснювати</b> , чому стосунки з оточуючими – це важливо та як пов'язана ця тема зі сталим розвитком і з власними уявленнями щодо майбутнього; <b>розповідати</b> , які проблеми виникають під час спілкування з людьми, які дії можна втілювати, щоб покращувати свої стосунки з оточуючими в школі та вдома; <b>досліджувати</b> власні стосунки; <b>планувати та реалізовувати</b> дії із покращення відносин з людьми у власному житті; <b>висловлювати</b> своє ставлення стосунків з людьми та його значення для життя
<b>Тема 5. Покупки</b> Твій вибір покупок. Економія ресурсів. Переваги місцевих виробників. Екологічні аспекти упаковки. Життєвий цикл продукції. Чому ми обираємо екологічну продукцію.	4	Учні /учениці можуть: <b>пояснювати</b> , чому покупки – це важливо та як пов'язана ця тема зі сталим розвитком, з власними уявленнями щодо майбутнього; що купуємо? Дослідження споживацької поведінки твоєї сім'ї. Планування подальших дій щодо покупок і змін індивідуальної споживацької поведінки. <b>розповідати</b> , які проблеми виникають під час покупки товарів, які дії можна втілювати, щоб здійснювати покупки раціонально, кого називаємо мудрим покупцем; <b>досліджувати</b> покупки сім'ї, <b>планувати та реалізовувати</b> дії із розумних покупок у власному житті; <b>висловлювати</b> своє ставлення до питань збереження ресурсів під час купівлі товарів
<b>Тема 6. Здоров'я</b> Основи здорового харчування. Вегетаріанство. Рослинні продукти. Шумові, електромагнітні та інші навантаження та способи зменшення їх шкідливого впливу. Турбота про зір. Рухливість. Планування подальших дій і змін індивідуального способу життя	4	Учні /учениці можуть: <b>пояснювати</b> , чому здоров'я людей пов'язано зі сталим розвитком та з нашими уявленнями щодо майбутнього; <b>розповідати</b> про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власної сім'ї, району (місця проживання); <b>досліджувати</b> , наскільки здоровим є свій спосіб життя; <b>планувати та виконувати</b> дії, спрямовані на збереження свого здоров'я та своїх рідних; <b>мотивувати</b> себе та інших на здоровий спосіб життя
<b>Тема 7. Рослини</b> Рослини – наші друзі. Важливість для людини існування рослин. Рослини в місті. Рослини в твоїй оселі. Домашній сад, домашній город, «зелена аптека». План дій щодо розведення і збереження рослин.	4	Учні /учениці можуть: <b>пояснювати</b> , чому існування рослин навколо нас пов'язано зі сталим розвитком та з нашими уявленнями щодо майбутнього; <b>розповідати</b> про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власної сім'ї, району (місця проживання); <b>досліджувати</b> , наскільки власне життя пов'язано із рослинами; <b>планувати та виконувати</b> дії, спрямовані на збільшення рослин навколо нас; <b>мотивувати</b> себе та інших на збільшення рослин
<b>Підсумки. Сталий розвиток - новий стиль мого життя</b> Твій внесок у справу збереження ресурсів. Досяжні цілі. Оцінки і побажання	1	Учні /учениці можуть: <b>розповідати</b> про власні результати курсу чи про те, чи співпали вони з очікуваннями; <b>оцінювати</b> свої досягнення у зменшення

щодо свого майбутнього. Визначення бажаних змін у способі життя сім'ї та окремих її членів.		екологічного сліду; <b>планувати</b> подальші зміни у власному способі життя і поведінки
<b>Резервний час</b>	3	Використовується на власний розсуд вчителя для екскурсій чи здійснення проєктів, масових заходів, спрямованих на сталий розвиток

### Особливості організації навчання

Заняття з курсу доцільно проводити раз на тиждень протягом навчального року. Курс «Уроки для сталого розвитку» має усталену структуру: вступна частина (2 уроки); тематичні блоки (по 4 уроки-зустрічі у кожному); заключна частина (урок - свято). Курс починається двома **вступними** темами, що опановують на двох уроках, на яких учні ознайомлюються із його метою і завданнями, основними поняттями та способами роботи; отримують перші навички роботи в групах та проведення досліджень власних звичок і способу життя. Кожна з наступних **основних** тем курсу складається з чотирьох уроків-зустрічей, що мають свої особливості.

**Перша зустріч** – мотиваційно-організаційна. Її завдання – введення учнів в тему, формування у них стійкої мотивації для її вивчення. Для цього використовують різні способи і прийоми мотивування, насамперед кількісний і якісний аудит – спеціальну форму навчального дослідження учнів.

**Друга зустріч** – практична. На цьому уроці, працюючи у групах, учні ознайомлюються зі шляхами розв'язання поставленої на першому уроці проблеми, обирають дії щодо власного способу життя, які реалізуються у позаурочний час.

**Третя зустріч** – також практична і проходить у формі обговорення учнями власних досягнень і пошуків нових шляхів діяти. У процесі ознайомлення із станом проблеми у довірливості учні роблять висновки щодо правильності обраних дій, збагачують чуттєве й логічне пізнання дійсності та власний соціальний досвід.

**Четверта зустріч** – підсумкова за темою. Відбувається у формі підсумкової рефлексії учнів, може передбачати здійснення навчального проєкту. Учні об'єднуються у групи для виготовлення творчого продукту з метою ознайомлення громадськості з результатами своєї діяльності, популяризації екологічно свідомих звичок і стилю життя.

Курс закінчується **заключною** темою «Новий стиль мого життя», під час якої учні узагальнюють набутий досвід діяльності у грі, складають обіцянки, демонструють батькам, учням інших класів та представникам громади свої досягнення.

Виходячи з того, що навчальний курс є елективним, тут можливі нетрадиційні способи оцінювання учнів, орієнтовані на прояви змін у ставленнях та поведінці учнів. Критеріями для словесного оцінювання вчителем є вимоги до навчальних досягнень учнів, подані у правій колонці таблиці. Оцінювання здійснюється також за допомогою оцінних суджень самих учнів відповідно до змін у результатах аудитів з використання ними та їх родинними природних ресурсів і таблиць самооцінювання.

Учитель також може оцінювати учнів, виходячи з їхньої активності на заняттях, залученості до дій на користь довкілля у школі та місцевій громаді, а також активності у домашньому господарстві – проведення дворазового (з інтервалом щонайменше трьох місяців) аудитів уживання ресурсів у домашньому господарстві і занесення відомостей до спеціальних бланків вимірювання відходів, вживання води та енергії.

Методи та прийоми навчання, застосовані в цьому курсі:

- дискусії та обговорення;
- розв'язання проблем;
- мозковий штурм;
- робота в групах;
- інтерв'ю;
- анкети;
- аналіз аргументів „за” і „проти”;
- навчальні ігри;

- робота на місцевості (екскурсії, візити до органів влади тощо);
- портфоліо та виставки.

Вивчення курсу здійснюється за навчальним посібником для учнів 8-х класів «Уроки для сталого розвитку» (авт. Пометун О.І., Сущенко І.М., Л.М.Пилипчатіна) та за допомогою методичного посібника для вчителів.

Автори: Пометун О.І., д.пед.н., професор, зав. лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки АПН України; Пилипчатіна Л.М. зам. директора з науково-методичної роботи НВК «Харківський колегіум», Сущенко І.М. виконавчий директор організації «Вчителі за демократію та партнерство».